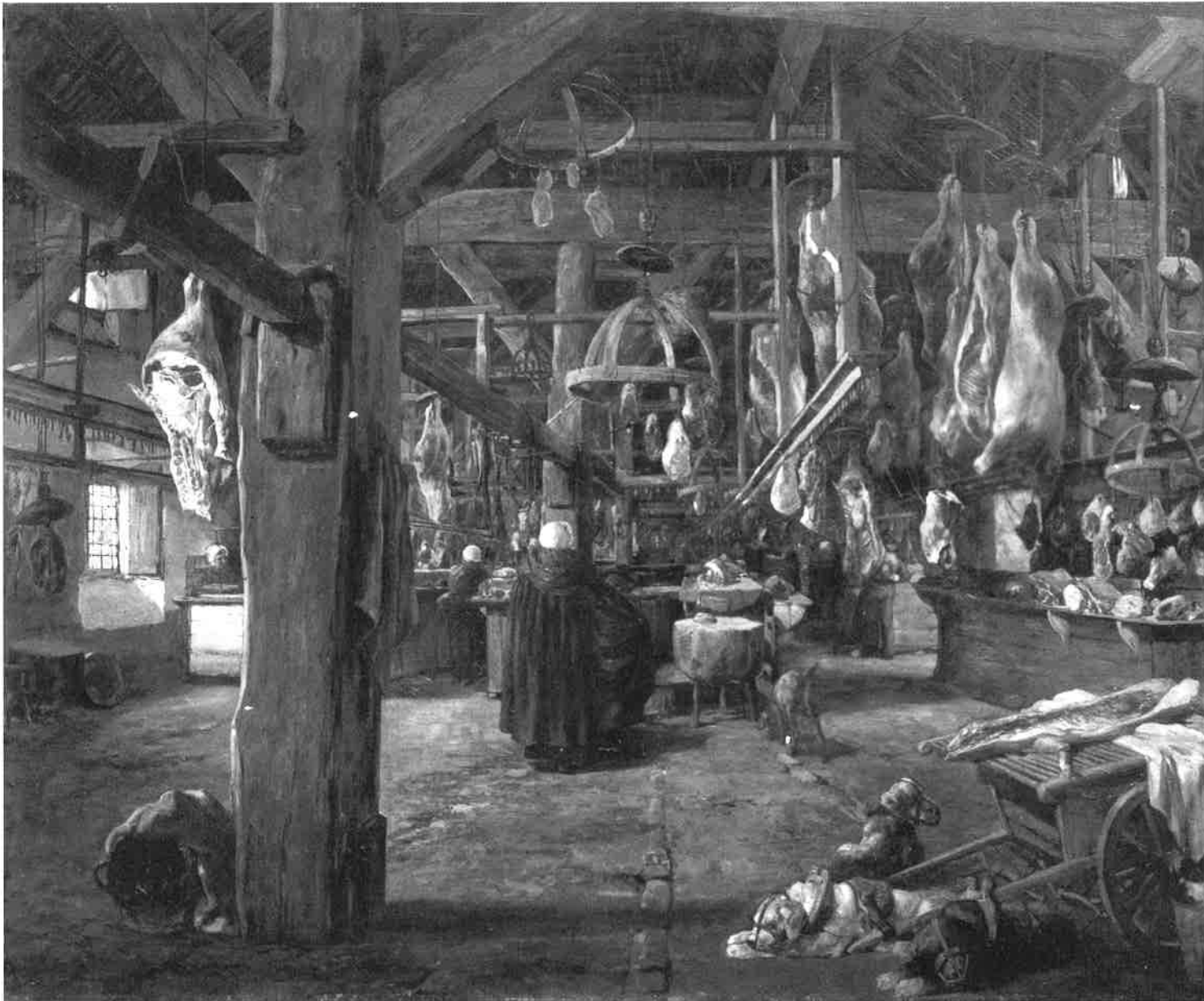

Interieur van het Groot Vleeshuis. Schilderij van Armand Heins, anno 1883, naar een foto uit de jaren 1860 - 1870 (in kleur: zie map). Hier wordt treffend de sinds de middeleeuwen onveranderde sfeer binnen deze vleeshal weergegeven.
(verzameling Museum voor Schone Kunsten Gent)

Het Groot Vleeshuis: een functioneel middeleeuws gebouw

René De Herdt
museumdirecteur MIAT

De Ambachtshuizen dateren vaak niet uit de Middeleeuwen.

Een aantal ambachtshuizen in de Vlaamse steden gelden als symbool van het middeleeuwse ambachts- en gildenleven. Hun fraaie gevels verwijzen naar die verre Middeleeuwen toen de ambachten het stadsleven in sterke mate bepaalden en de middeleeuwse straten en pleinen deden zinderen van activiteit.

Van vele gildenhuisen en ambachtsgebouwen dateren de gevels echter niet uit de periode van de Middeleeuwen. Ze werden opgetrokken in de periode erna, in de 16de, 17de of zelfs 18de eeuw. Het volstaat even te kijken naar de gildenhuisen die zich in het centrum van Gent langs de Leie bevinden: het huis van de Vrije Schippers kreeg zijn gevel in 1531 door bouwmeester Christoffel van den Berghe; het 'Cooremetershuys' heeft een gevel uit 1698; het Onvrije Schippershuis kreeg zijn barokke gevel in 1739; de gereconstrueerde gevel van het Metselaarshuis uit 1527 dateert in feite uit 1912.

Het Groot Vleeshuis is gebouwd in het begin van de 15de eeuw. Er zijn natuurlijk ook gildenhuisen en ambachtshuizen die werkelijk in de Middeleeuwen werden gebouwd.

Eén ervan is het fraaie Groot Vleeshuis aan de Groentenmarkt in Gent.

In de Middeleeuwen waren er in Gent twee vleeshuizen. In die periode wenste de overheid immers streng toe te zien op de verkoop van vlees, dat uitsluitend in de vleeshuizen mocht plaats vinden. Het oudste, mettertijd ook het Groot Vleeshuis genoemd en als dusdanig reeds vermeld in de stadsrekeningen van 1332-33, was gebouwd aan de Leie. Het bestaat nog steeds; doch sinds 1884 wordt er geen vlees meer verkocht.

Het zogenaamd Klein Vleeshuis stond nabij de Brabantdam. Het is uit het stadsbeeld verdwenen.

De verkoop van vlees ging in de 14de eeuw door in een houten gebouw op de site van het huidige Groot Vleeshuis

Te Gent is reeds in 1251 sprake van een vleeshuis. Een verwijzing daarheen vindt men terug in een geschil over het traject van het kanaal de Lieve. In 1251 werd bepaald dat de Lieve zou uitmonden in de Leie, meer bepaald *contra macelle Gandense* (tegenover het Gents Vleeshuis).

Dit vroegste vleeshuis was dus opgericht op ongeveer dezelfde site, maar zeer waarschijnlijk niet op dezelfde plaats als het huidige gebouw.

Het was bescheidener van omvang. Immers, tussen dat vleeshuis en de 's Gravenbrug (zo werd in die periode de huidige Vleeshuisbrug genoemd) bevond zich nog een open ruimte, die in 1325-1326 (waarschijnlijk om overstromingen tegen te gaan) met aarde werd opgehoogd. Langs dit opgehoogd terrein had van uit de Leie de aanvoer naar de Vismarkt plaats. De verkoop van rivier- en zeevis ging immers tot 1690 door op de huidige Groentenmarkt. Het vroegste vleeshuis was, naar sommige bronnen beweren, uit hout geconstrueerd. Van in 1280 dateren de vermeldingen dat het vleeshuis door de stedelijke overheid in pacht werd gegeven. In het begin van de 15de eeuw bleek deze *vleeshalle* niet meer te voldoen aan de vereisten van het vleesambacht. Het ticheldak verkeerde in een erbarmelijke toestand. De tichels werden daarom omstreeks 1402 verwijderd en in een loods gestapeld. Het dak werd voorlopig met stro gedicht. Het aanzien van het gebouw werd er niet mooier door. Het was een *leelick hauthuus, dat groote scade was*. Dit 'houten huis' was onderkelderd en bevond zich zuidwaarts van het open terrein, en naar archeologische steekproeven uitwijzen ten zuiden van de huidige nog bestaande vleeshal. Het prestigieuze vleeshouwersambacht had behoefte aan een nieuw functioneel gebouw, voldoende groot om er ongeveer 116 vleeshouwerstonbanken in onder te brengen, en waar ook plaats zou zijn voor een vergaderruimte.

Het nieuwe gebouw werd ruimer gepland dan het oude gebouw. De vleeshouwers palmden daartoe de ruimte tussen de oude vleeshal en 's Gravenbrug in.

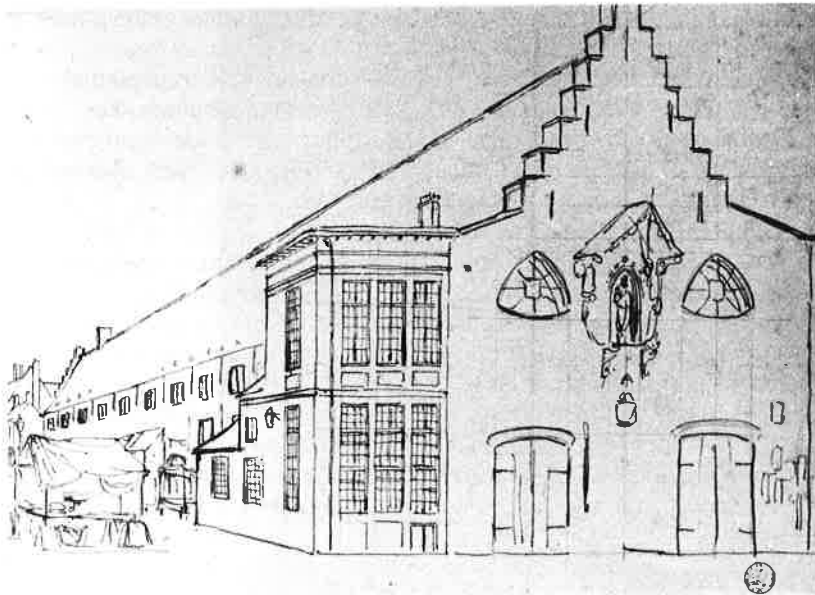
Ook toen was er een architect: bouwmeester Gillis De Suttere. De bouwmeester die in stadsopdracht op de bouwwerf toezicht zou houden was Gillis De Suttere. Hij werd bijgestaan door de stadsconducteur Jan Goethals. In de middeleeuwse documenten wordt Gillis De Suttere vermeld als *erfscheider* of landmeter. Door het stadsbestuur werd hij bovendien belast met de verantwoordelijk-

heid over de sluis aan de *Braembrug* (Brabantdam) en met het toezicht over de stadswerken. Daarvoor kreeg deze *heerf-sceedre vande stede* een vergoeding van 1.080 d. gr. per jaar. Gillis De Suttere was afkomstig uit een familie van timmerlieden. In 1396 werd hij zelfs als deken van dit ambacht vermeld. In 1401, 1403, 1405 en 1409 trad hij op als afgevaardigde van het stadsbestuur bij het kiezen van de schepenenbanken. Hij woonde zeer waarschijnlijk in het hoekhuis van de Brabantdam en de *Scellstrate* (Gouvernementstraat). Bovendien was hij kaarsenmaker. Aan het stadsbestuur alleen reeds leverde hij in de periode 1401-1409 voor 32.540 d. gr. aan witte kaarsen en aan wieken. Gillis De Suttere was een rijk man. Hij bezat weiden in de parochie van Heilig Kerst te Gent en landerijen te Wondelgem. In de omgeving van zijn eigen huis in de Brabantdam bezat hij nog vijf andere eigendommen. Van een zevental huizen en doeningen elders in de stad was hij geheel of gedeeltelijk eigenaar. Het is deze man die in 1408-1409 werd belast met het opmaken van het lastenboek of de *ordinantie* van het vleeshuis. Buiten zijn normale stedelijke vergoeding als erfscheider ontving hij hiervoor 600 d. gr.

Een nieuw Groot Vleeshuis

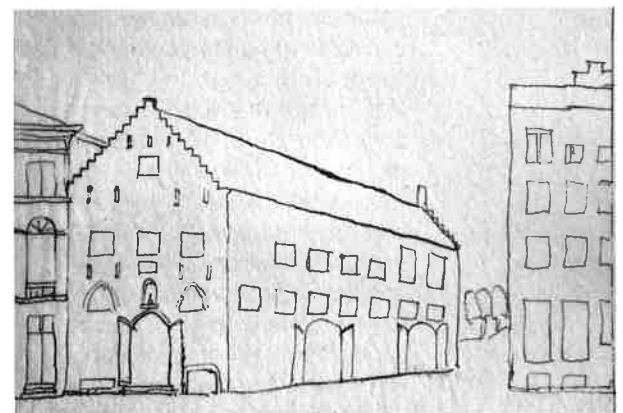
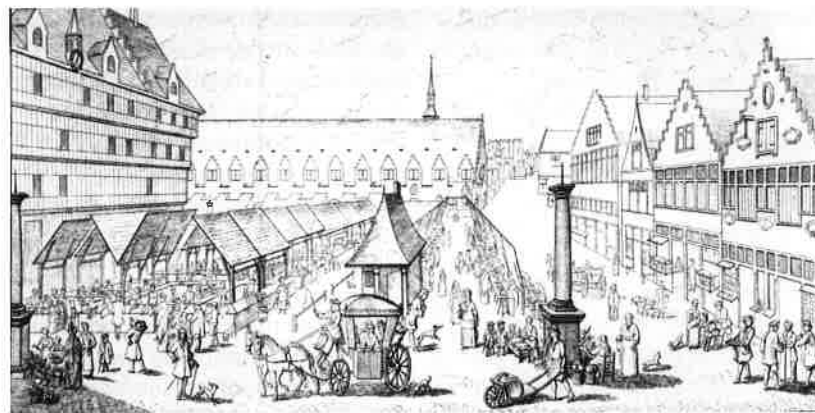
Gillis De Suttere stelde voor het nieuwe vleeshuis te bouwen op de plaats waarlangs de visaanvoer gebeurde.

Hij begon met het aanleggen van vier kanalen, groot genoeg om de platte visschuiten toe te laten tot op de Vismarkt te varen. Daarna werden deze kanalen overwelfd, zodat daarboven de bouwwerf van het nieuwe Groot Vleeshuis kon komen. Vanaf het ogenblik dat dit nieuwe vleeshuis voldoende ruim was om het vleesambacht zonder hinder te laten gebeuren, konden de vleeshouwers zelfs de oude houten *halle* verlaten. De bouw van het nieuwe Groot Vleeshuis startte in 1407 en zou in 1419 beëindigd worden. In een tekst uit de stadsrekeningen van 1417-18 (elk schepenaar begon

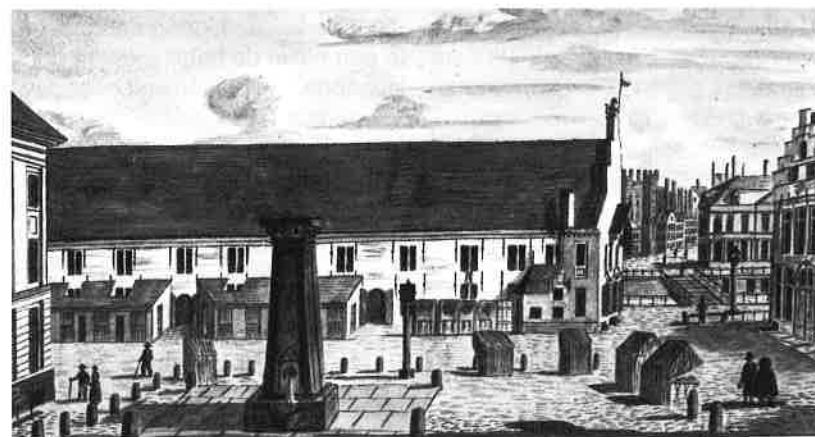

**Het Groot Vleeshuis met het Fruithuisje en het Galgehuisje (enige bewaarde aanbouw).
Potloodtekening circa 1830**
(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

Midden links: de Gentse Vismarkt in de 17de eeuw, met op de achtergrond het Groot Vleeshuis. Tekening naar een anoniem schilderij uit de verzameling van het STAM
(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

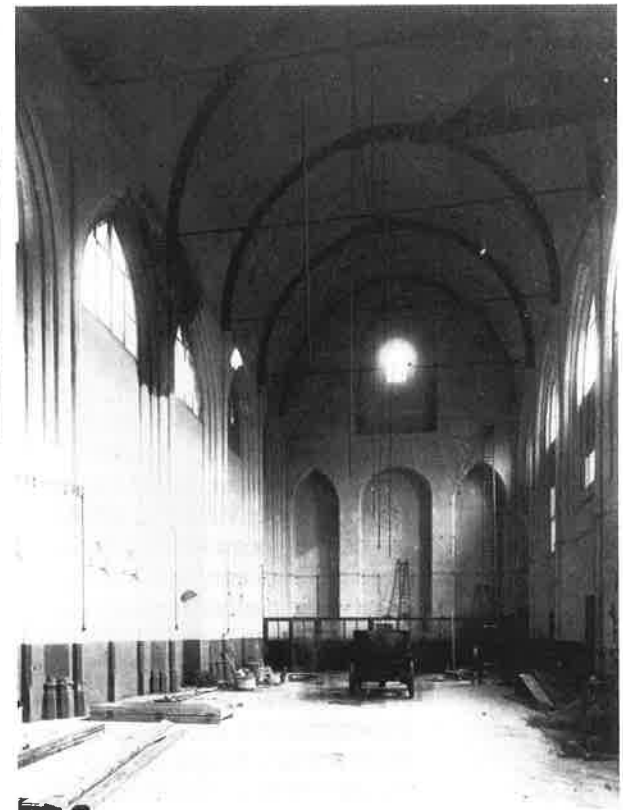

Onder: schetsmatige voorstelling van het verdwenen Klein Vleeshuis aan de Vogelmarkt
(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

Het Groot Vleeshuis met de penshuisjes, kant Groentenmarkt. Aquareel door J.J. Wynants, Hollandse periode
(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

Oorspronkelijk uitzicht van het interieur van de kapel van het Wolweversgodshuis, na afbraak van het Klein Vleeshuis een tijdlang als dusdanig gebruikt
(foto Stadsarchief Gent)

op 15 augustus), is er sprake over de levering van *den haute van den achtersten vierendeele van den Vleeshuysse*. De term *vierendeel* zou erop kunnen wijzen dat het Groot Vleeshuis werd gebouwd in vier fasen, waarbij telkens één vierde deel van het gebouw werd opgericht.

Deze opbouw in vier fasen verklaart meteen waarom er in de stadsrekeningen, verspreid over de ganse periode 1407-1419, uitgavenposten voorkomen van zowel metsel- als timmerwerk, bevoering, het dakgebint en de dakbedekking.

Tussen 1407 en 1419 zijn de vleeshouwers in ieder geval hun ambacht blijven uitoefenen, ofwel in de nog niet afgebroken maar vervallen houten *vleeshalle*, terwijl vlak daarnaast de nieuwbouw vorderde, ofwel in het reeds voltooide gedeelte van het nieuwe Groot Vleeshuis.

Het lastenboek werd, nadat het door Gillis De Suttere was opge maakt, door Jacop Van Bassevelde, waarschijnlijk een openbaar schrijver, overgeschreven op perkament. Hiervoor ontving de schrijver 240 d. gr. voor het schrijfwerk en 42 d. gr. voor twee dozijn perkamentvellen. Het bestek voorzag een uitgave van 977 lb. 3s. 4d. gr. of 234.520 d. gr.

De vaklui

Gillis De Suttere deed beroep op Wouter Martins voor het metselwerk.

Deze meester metselaar schijnt

overigens goede connecties gehad te hebben met het stadsbestuur.

Hij was niet alleen bij de bouw van het Groot Vleeshuis betrokken, maar verrichtte ook metselwerk aan het Belfort.

In 1411-12 wordt hij als *stadstoezichter* vermeld in vervanging van stadsconducateur Jan Heebins. Enkele jaren later, in 1415 ziet men hem naar Vilvoorde trekken om er witte steen te kopen. De zandige kalksteen uit Vilvoorde werd in die periode veel gebruikt in bouwwerken.

Deze aankoop mag waarschijnlijk in het licht van de opbouw van de Dendermondse poort geïnterpreteerd worden. Overigens had Wouter Martins als ambachtsman

een bekendheid die tot in de stad Béthune was doorgedrongen. In 1416 werd hij betrokken bij de bouw van het terras van een versterkingstoren in deze stad. Misschien ligt daar de reden dat op 18 maart 1415 de metselwerken aan het Groot Vleeshuis werden overgenomen door Jan Van Dendermonde, een bekende van Gillis De Suttere, daar hij als voogd van zijn kinderen vermeld wordt. Wouter Martins zelf zou overlijden in 1418.

Met het timmerwerk werden Jan Wouters en Gillis Van Den Velde belast, terwijl voor het smeedwerk een beroep werd gedaan op Jan De Snoeck. Toen deze rond 1411 overleed, gebeurde de betaling van het smeedwerk aan zijn weduwe. Voor het schepenjaar 1412-13 vindt men een contract terug waarin Wouter Strekel de levering van het nog niet voltooide smeedwerk op zich nam.

Het hout voor het dakgebinte werd geleverd door Lauwereyns Van Der Leyen, vermeld vanaf het schepenjaar 1408-1409.

Wanneer men vandaag in het Groot Vleeshuis wandelt dan valt op hoe indrukwekkend dit dakgebinte is. Ter plaatse op de Hooiaard of op de Vismarkt was geen ruimte om aan dit gebinte te timmeren. Immers, aanvoer en verkoop van vis, de aanvoer van runderen en de verkoop van vlees in de oude vleeshal of in het reeds afgewerkte gedeelte van het Groot Vleeshuis moesten verder gezet worden. Bovendien stond op de Vismarkt de *'stok'*, een *schandbank* waarop misdadigers tentoongesteld werden.

En ook dit rechterlijk gebeuren mocht geen hinder ondervinden. Als timmerwerf voor het dakgebinte werd daarom de tuin van het Minderbroederklooster (op de plaats van het huidig Gerechtshof) gebruikt. De afzonderlijke delen werden daarna mogelijk op vloten langs de Leie naar het Groot Vleeshuis gebracht.

Een merkwaardige, maar ongetwijfeld fantasievolle traditie wil dat het hout van het dakgebinte afkomstig was uit Engeland en over zee naar Gent werd gesleept. In het zeewater stond de eik aan zoutinwerking bloot, vandaar ook de duurzaamheid van het gebinte. Geen enkele aanwijzing kan

echter deze traditie rechtvaardigen.

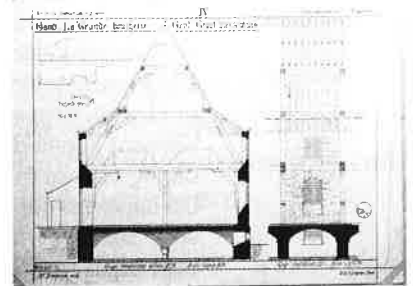
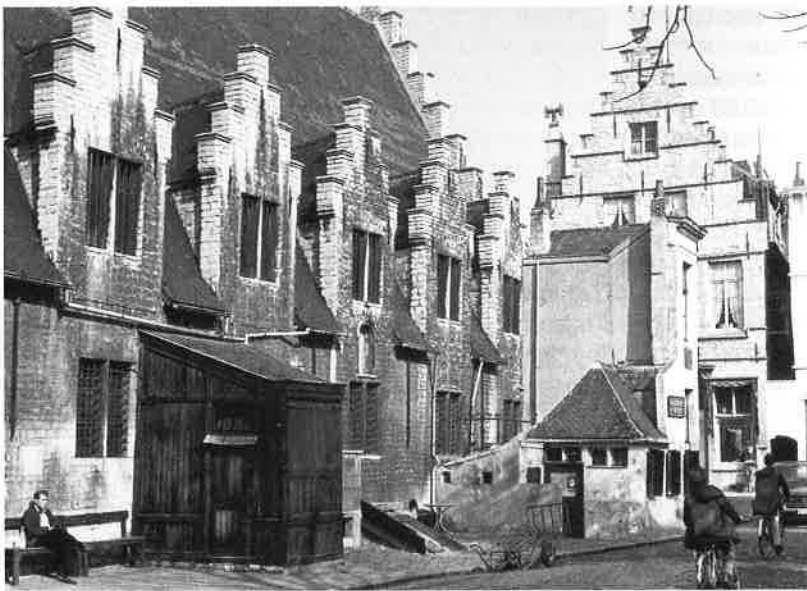
De schaliën werden geplaatst door meester-schaliëdekker Berthelmeuse; naderhand zou Simon Saluut zijn werk overnemen.

De versiering van het gebouw Terwijl Simon Saluut, de schaliëdekker nog op de nok van het dak zat, kreeg Kerstiane Vanden Wincle de opdracht te zorgen voor de versiering, de 'stofferij' van een Onze-Lieve-Vrouwebeeld en een beeldje van Sint-Jan (de patroonheilige van de stad). Dezelfde kunstenaar zou in 1417-1418 nog vermeld worden als degene die de versieringen aanbracht aan het baldakijn van het Onze-Lieve-Vrouwebeeld, dat elk jaar in de processie naar Doornik werd megedragen. De schildersgezellen staken een handje toe en ontvingen hiervoor 20 gr. De deken van het schildersambacht, vergezeld van zeven gezworenen kwam de 'gestoffeerde' beelden aan een inspectiebeurt onderwerpen en streek hiervoor 24 d. gr. op.

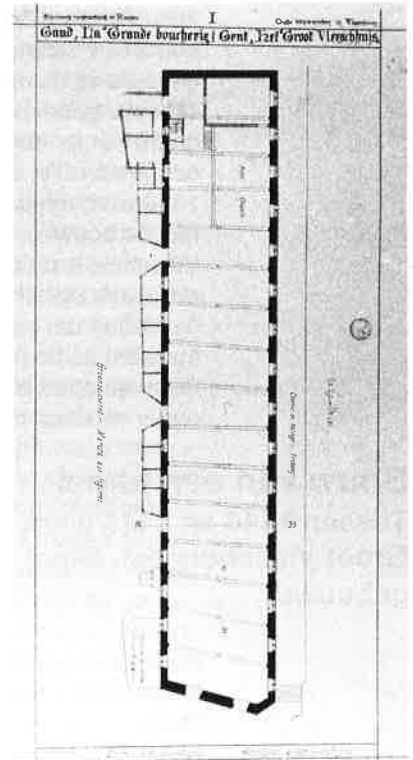
Steunend op latere afbeeldingen en teksten mag men veronderstellen dat het Mariabeeld - waarvan we niet weten of het toen reeds een 'Onze-Lieve-Vrouw met de Inktpot' was - in een nis aan de 's Gravenbruggevel werd geplaatst. Sint-Jan kreeg een plaats in een nis in de nabijheid van de 'schandbank' en keek uit over de Vismarkt.

Het Groot Vleeshuis was uiterlijk in 1419 voltooid

Een afvaardiging van het ambacht der timmerlieden kwam het timmerwerk kritisch bekijken en ontving daarvoor 160 d. gr. Enkele metselaars inspecteerden of het *taswerk* volgens de regels van het ambacht was uitgevoerd. Ze kregen 120 d. gr. voor hun moeite. Ongeveer tegelijkertijd werd het dak met de vorst of de nok gekroond. Dit was het werk van Heinric Den Vos, die met 1.440 d. gr. werd betaald. Men was begonnen met de vierde fase in het schepenjaar 1415-16. In april-mei 1418 werden de laatste kosten aan de dakbedekking alsook de nog staande kosten betaald. Men mag aannemen dat het Groot

Foto's van de oorspronkelijke toestand van het exterieur en interieur, circa 1980 vóór het begin van de recente restauratiewerken. Op de bovenste foto, op de achtergrond, het gildenhuis van de Viskopers. Op de middelste foto, links, de zogenaamde 'Oude Spijker'. Op de onderste foto het 'kerkwerck' van het dakspant
(foto's auteur)

Uit de reeks 'Oude Bouwwerken in Vlaanderen' door architect P. Langerock: doorsnede en grondplan van het Gents Groot Vleeshuis, vóór 1912
(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

Vleeshuis einde 1418, uiterlijk begin 1419 voltooid was. Aan *taswerken* kostte dit laatste vierendeel minimaal 65.796 d. gr. Het schaliedak kostte minstens 8.904 d. gr., terwijl de afwerking van het gebouw en enkele uitgaven op 1.696 d. gr. kwamen. In vergelijking met bijvoorbeeld de *taswerken* van een vierendeel dat gebouwd werd in de eerste periode namelijk tussen 1408-1413 (gemiddeld zowat 58.516 d. gr.) ligt de prijs in 1415-19 hoger. Wellicht speelt de waardevermindering van de munt hierbij een rol. De uitgaven door de stad verricht voor de bouw van het Groot Vleeshuis zijn niet exact te berekenen maar bedroegen minimaal 285.681 d. gr. De gelden voor de bouw van deze *vleeshalle* werden gehaald uit de opbrengst van de cijns die geheven werd op het graan dat ter Koornmarkt werd aangevoerd. In een bestek dat in 1408 werd opgemaakt in verband met de bouwkosten van het Groot Vleeshuis is duidelijk sprake van *der stede deel*. Kan men veronderstellen dat ook de vleeshouwers zelf een gedeelte van de uitgaven op zich namen? Verder onderzoek kan dit bevestigen.

Bouw van een kapel

Tussen 1446 en 1448 werd binnen in het Groot Vleeshuis een kapel met sacristie gebouwd.

De oprichting hiervan was eigenlijk een rechtstreeks gevolg van klachten over de *onreynichede diemen dagbelics doet up dwesthende vanden vleeschuuse ende vanden dobbelspele ende ander tuusscherrije*. Deken Jacob Van Melle stelde voor in deze lege hoek, die niet door 'stallen' of toonbanken ingenomen werd (het Groot Vleeshuis was dus duidelijk te ruim gebouwd), een kapel in te richten. De stedelijke overheid gaf daarover haar zegen op 12 maart 1146.

De plechtige inwijding van die kapel had plaats op 3 november 1448 door Jean Chevrot, bisschop van Doornik, en door de abt van de Sint-Pietersabdij, Philippe Courault de Polignac.

Het was tevens in datzelfde jaar dat de omstreden olieverfschildering met de geboorte van

Christus op de kapelmuur werd gepenseeld.

Door de eeuwen heen onderging het Groot Vleeshuis talrijke verbouwingen en herstellingen. In het schepenjaar 1542-1543 werden belangrijke reparaties verricht. Schaliedekker Francois Yman vernieuwde het schaliedak. Tegen de zuidoostgevel werden toen niet minder dan zestien penshuisjes aangebouwd. Het waren kleine winkeltjes waar men de ingewanden en de resten van de slachtdieren en geslacht pluimvee kon kopen. De nok van de daken reikte tot vlak onder het dak van het Groot Vleeshuis en waar in de Vleeshuisgevel vensters staken was in het dak van de penshuisjes een opening gelaten, zodat het licht toch nog in het Groot Vleeshuis kon binnendringen.

De huurders van de *pens-* en *poelgierhuisjes* schenen gouden zaken te doen. Dit blijkt onder meer uit een akte van 1560: de huurder van een *poelgierhuisje*, Jan van Loo, wilde toen in het midden van de 16de eeuw op eigen kosten het Vleeshuis gedeeltelijk doen onderkelderen en er een '*vaulte*' maken met een lengte van 28 voet, om van deze ruimte - die nog steeds bestaat - een opslagplaats te maken.

Behalve de penshuisjes op de Vismarkt stonden er ook nog een aantal kramen en winkeltjes *voor ende jeghens den grooten ghevele neffens sGravenbrugge*. Bij de intrede van infant Ferdinand in 1635 werden deze winkeltjes die de plaats ontsierden, op bevel van de schepenen van de keure verwijderd.

Ook de *pens-* en *poelgierhuisjes* begonnen na zowat honderd jaar bouwvallig te worden. Op 22 augustus 1642 werd een aanbesteding uitgeschreven voor de bouw van zeven nieuwe penshuisjes. De werken werden ondernomen door Michiel Vergare voor 950 florijnen. In 1690 zijn de dakgoten van de penshuisjes van een nieuwe laag lood voorzien en werd het Vleeshuis hersteld. Een interessant gegeven vindt men in een lastbrief van 15 september 1690.

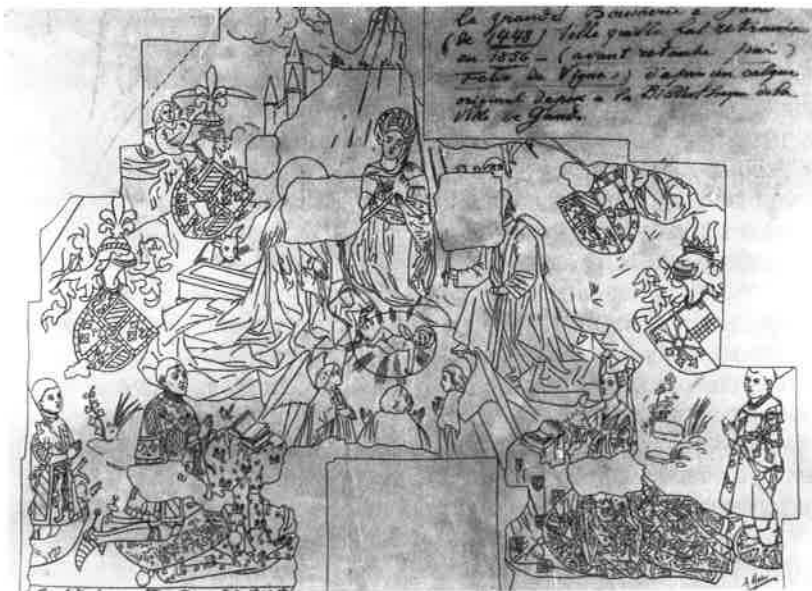
Hieruit blijkt dat vlak voor de

Schetsmatige weergave van de muurschildering anno 1448 in de gewezen neringkapel van het Groot Vleeshuis, in opdracht van de Stedelijke Monumentencommissie ter plaatse gekopieerd in 1856 door kunstenaar Armand Heins.

Daaronder: de voorlopige 'restauratie' ter gelegenheid van de Gentse wereldtentoonstelling van 1913

(Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

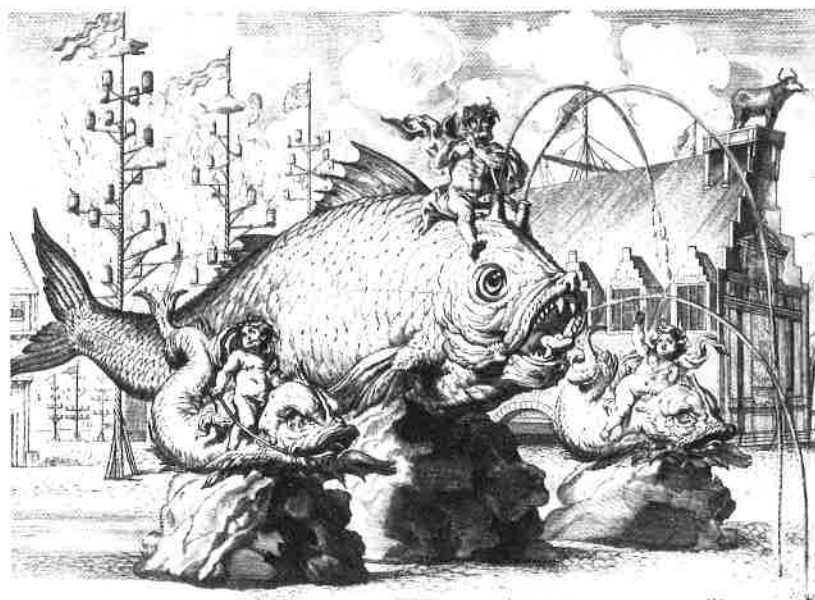
penshuisjes, die toen grondig hersteld werden, beschilderde panelen werden aangebracht. Zij gaven voorstelling van de gevogelte- en pensverkoop. Meestertimmerman Pieter Reynax maakte er een omlijsting voor.

Horizontale daklijsten veranderen het uitzicht

Tijdens de vasten van 1744 - de vleeshouwers legden tijdens deze periode het werk neer - werden uitgebreide veranderingswerken aan het Groot Vleeshuis doorgevoerd.

Onder: 17de-eeuwse pralwagens op de Gentse Vismarkt, met toepasselijke thema's, waarbij de Vleeshouwersnering haar bijdrage leverde met een vuurwerkspuwend rund op het dak van haar halle (Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer)

De documenten liegen er niet om: stenen, hout, schaliën en allerhande bouwmaterialen werden ter plaatse gebracht en betaald door de commissaris van de stadswerken meester J. Goethals. Er is een bedrag van minimum 766 pond gespenseerd. Meestertimmerman Jacobus Vispoel en meester-metselaar Pieter de Smet brachten met behulp van vele gezellen en stadswerklui de werken tot een goed einde. Te oordelen naar de aard en het aantal van de documenten gaat het hier om de belangrijkste verbouwing sinds de oprichting van het Vleeshuis in de 14de eeuw. Uit het bewaarde iconografisch materiaal valt op te maken dat deze grootscheepse verbouwwerken tot doel hadden de getrapte dakkapellen weg te breken, en de ruimte tussen de dakvensters dicht te metselen. Zo kwam niet alleen de basis van het nieuwe dak hoger te liggen, ook bekwam men nu buitenmuren met horizontale daklijsten die zich over de hele lengte van de beide gevels, respectievelijk langs de Leie en de Groentenmarkt uitstrekten. De verhoging van de dakbasis had vanzelfsprekend ook consequenties voor het uitzicht van de noordoostgevel. Het aantal trappen werd hier van tien op zes gebracht. Tijdens dezelfde verbouwwerken werden aan de kant van de Groentenmarkt de vensterlichten in de dakkapellen van de kapelruimte die, naar kan worden vermoed, spitsboogvormig waren, rechthoekig verbouwd. Deze toestand valt nog op te zien op oude foto's van het einde van de 19de eeuw.

Aan de rechterzijde van de poort in de zuidoostgevel, vlak naast het Spijker, werden in 1788 twee penshuisjes afgebroken en bouwden de Vleeshouwers een woning voor de knaap van de nering.

De plannen voor een nieuwe gevel worden niet uitgevoerd. Reeds in 1785 was erop aangedrongen dat de penshuisjes zouden hersteld worden en dat het Vleeshuis een nieuwe gevel zou krijgen. Van 1787 dateert dienaangaande een merkwaardig ontwerp.

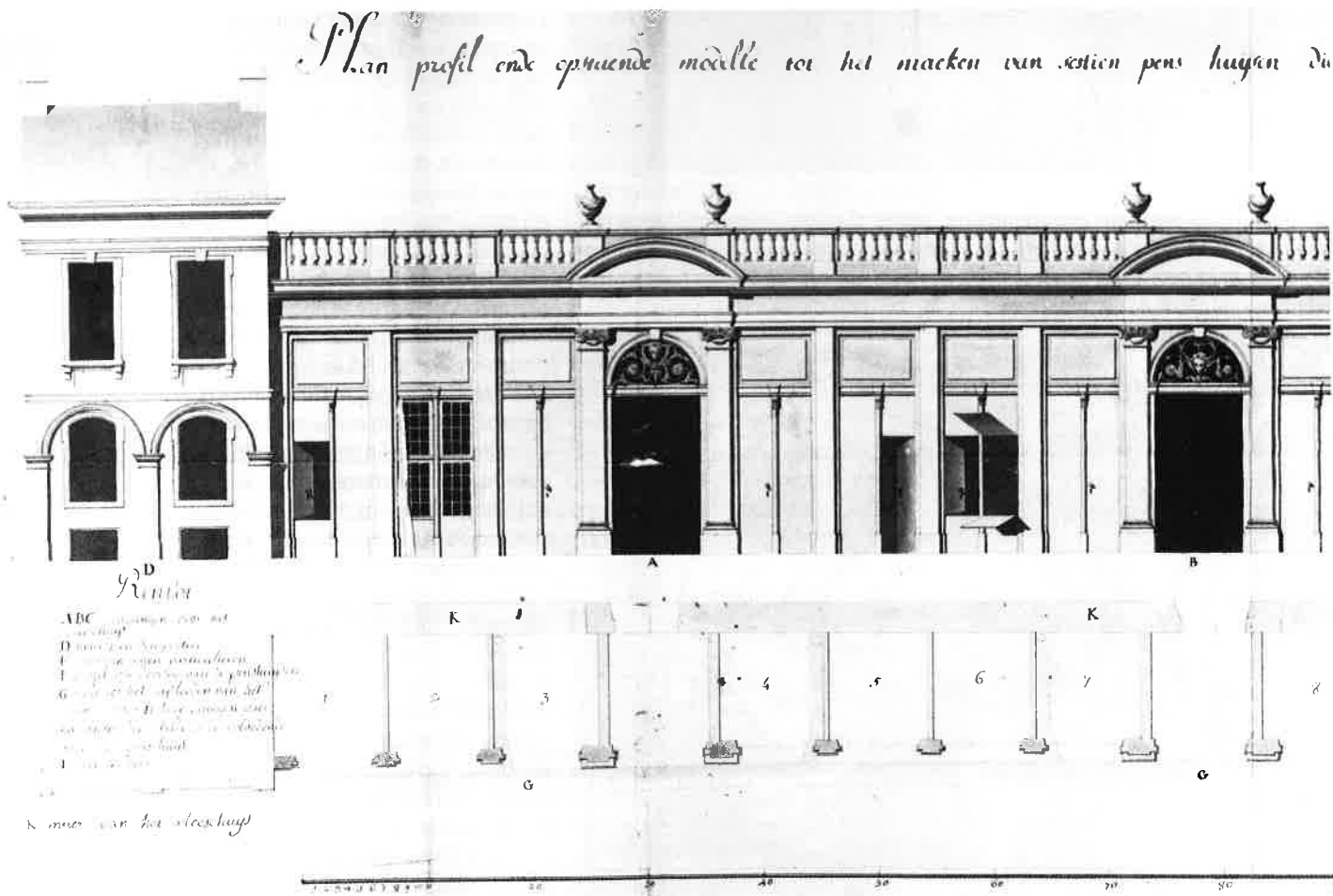
Het terrein langsheen het Groot Vleeshuis, waarop de penshuisjes gebouwd waren, zou verkocht worden. In de verkoopbepalingen werd gestipuleerd dat de oude, grotendeels vervallen penshuisjes moesten afgebroken te worden en dat er zestien nieuwe huisjes zouden worden opgericht naar de plannen, met dit doel op papier gezet door J. d' Huyvetter. Deze architect had de zestien nieuwe gebouwtjes en de drie grote toegangspoorten van de oostgevel ondergebracht in één langgerekte gevel in barokstijl, een constructie die de ganse zuidoostgevel van

het Vleeshuis zou bedekken. Het dak van dit langgerekte gebouw begon slechts iets hoger dan het midden van de façade. Het liep sterk af naar achter, dus naar het Vleeshuis toe, zodat het nog lager kwam dan onderdorpel van de vensters van de benedenverdieping. Daardoor zou het binnenvallen van licht in het Groot Vleeshuis verzekerd blijven. Om deze constructie te verwezenlijken moest de façade met ijzers ondersteund worden. Deze plannen voor een sierlijke gevel werden evenwel om onbekende redenen nooit doorgevoerd.

Wie is de eigenaar?

Tijdens de Franse Overheersing gebeurden geen belangrijke wijzigingen aan het gebouw. De staat van het dak werd nagezien en de Vleeshalle kreeg een nieuwe bevloering uit baksteen van Rupelmonde.

De stad beschouwde het Groot Vleeshuis als haar volle eigendom, alhoewel dit door de vleeshouwers in 1796 werd betwist. In ieder geval werden de stallen (de vleeshouwers-tonbanken) door de *municipaliteit* aan de meest biedende

beenhouwers verpacht, werden de kelders en penshuisjes aan handelaars en verkopers verhuurd, en verkreeg de waard van de herberg 'De Gouden Mand' ('t Spijker), de toelating sacristie en kapel als opslagplaats te gebruiken.

De eigendomsrechten van de stad op het Groot Vleeshuis werden nogmaals benadrukt in een brief van burgemeester Limnander aan de ontvanger van de Keizerlijke Domeinen op 14 maart 1809. Limnander wijst onder meer op de akte van 4 maart 1458, waarin de schepenen van de keure beklemtonen dat zij het recht hebben de stallen aan de vleeshouwers toe te wijzen.

Bovendien brengt hij de rekeningen van de stad in herinnering waarin de opbrengsten van de taksen van het Groot Vleeshuis staan opgetekend, alsook de inkomsten van de halfvastenmarkt (die traditioneel in het Groot Vleeshuis werd georganiseerd), die de stad te beurt vielen en de talrijke herstellings- en onderhoudswerken die op stadskosten aan het Groot Vleeshuis werden uitgevoerd.

Het einde van de vleesverkoop in het Groot Vleeshuis

Tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werd de kapel door de vleeshouwers opnieuw voor de eredienst ingericht.

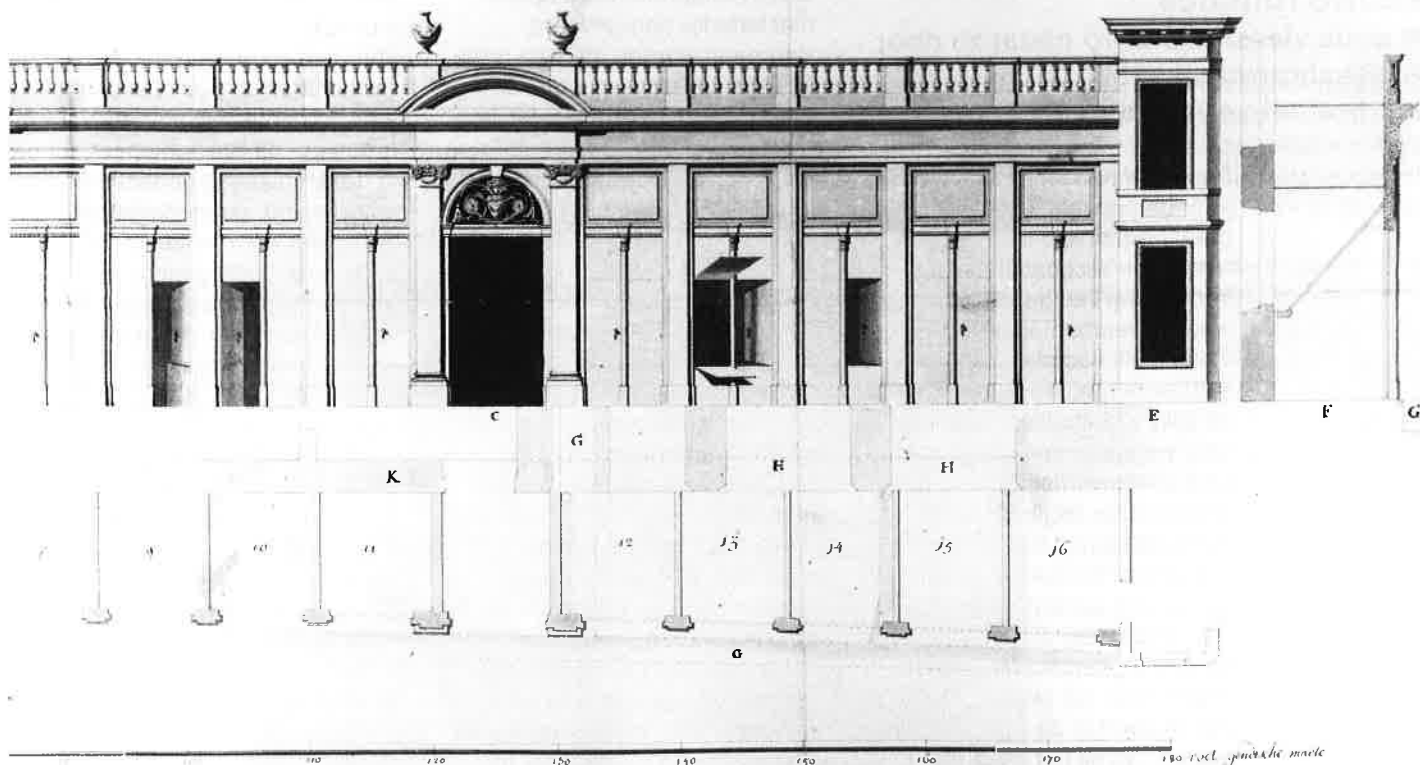
De sacristie diende hersteld te worden. In 1828 werden, zonder dat men een duidelijke reden kan vermoeden, de noordoostelijke en zuidoostelijke kapelmuur neergehaald. Een gedeelte van de kapelmeubilering, onder meer een smeedijzeren hekken, werd verkocht; een ander gedeelte, bestaande uit liturgische gewaden, zou aan de stad in bewaring gegeven worden. De kapelruimte zelf maakte nu één geheel uit met de eigenlijke vleesmarkt.

In 1852 doen de vleeshouwers een aanvraag voor het plaatsen van ijzeren hekkens aan de poortopeningen, zodat de poorten tijdens zwoele nachten open konden blijven voor de verluchting. Wellicht duurde het enige jaren voor het zover kwam, maar alleszins voor 1861 hingen de smeedijzeren hekkens in hun

Nooit gerealiseerd ontwerp anno 1787 door J. d'Huyvetter voor de bouw van 16 nieuwe penshuisjes en dito toegangspoorten tot het Groot Vleeshuis, in een fraaie Lodwijk XVI-stijl

(Stadsarchief Gent, Reeks 533)

Die geplaan kunnen worden tegen het vleesch huys naar den kant van de groeneel merckte tot geniet

hengfels. Een vijftiental jaren later waren er klachten van waterinfiltratie en waren er kosten voor het herstel van het enorme schaliëndak.

Het was duidelijk dat het Groot Vleeshuis niet meer voldeed als *vleeshalle*. Omdat de verkoop van vlees sinds de tweede helft van de 19de eeuw ook thuis mocht geschieden, voelden steeds minder vleeshouwers ervoor om die onhygiënische stallen in het donkere Vleeshuis te betrekken. Reeds in 1883 was de mogelijkheid geopperd om de vleesmarkt naar de overdekte plaats nabij de vismijn op het Sint-Veerleplein over te brengen, met veel voor en tegen. Een aantal vleeshouwers verzetten zich met hand en tand tegen elke verandering, en trokken letterlijk en figuurlijk hun neus op voor de sterke visgeur die rondom de vismijn hing en die naar hun zeggen het vlees zou bederven. Ondanks de protesten werd de *halle* naast de vismijn, die oorspronkelijk bestemd was geweest om groenten te verhandelen, ook voor de verkoop van vlees ingericht.

Op 11 april 1884 werden de nieuwe stallen met granieten vleestafels, voorzien van een marmeren blad in gebruik genomen.

Nieuwe functies

De oude vleeshalle werd nadat ze door de vleeshouwers in 1894 verlaten was, aan de staat verhuurd.

Een afdeling van het Ministerie van Spoorwegen, Post en Telegraaf nam er zijn intrek voor telegraaf- en postdiensten en verzending van goederen. Hiertoe werden veertien eiken standvinken, elk voorzien van twee steunschoren, die het midden van de zware bintbalken ondersteunden, weggenomen. Sommige bintbalken werden daarop met klembeugels en ijzers verstevigd. De oude stenen bevoering, evenals de sokkels en fundamente van de standvinken en de stenen blokken die de plaats van de stallen aangaven, werden afgebroken. De tweede, derde en vierde poort in de zuidoostgevel, tellend van bij het 't Spijker,

werden dichtgemetseld, langs de binnenzijde in baksteen, langs de buitenzijde met witte steen van Gobertange. Dezelfde steen is eveneens gebruikt voor de deurposten en de deurbogen van de nieuwe poorten die gekapt werden. Op de plaats van de dichtgemetselde poorten werden drie vensters gestoken met dorpels, *monelen* en plinten in witte Franse steen van Morley. Aan de poorten waren *wielweerders* in blauwe hardsteen voorzien. De kelders onder het Groot Vleeshuis werden op 12 januari 1887 aan de staat overgedragen.

In het begin van de 20ste eeuw besloot men, in het kader van de wereldtentoonstelling die te Gent in 1913 werd gehouden, het Groot Vleeshuis te restaureren en de penshuisjes te herbouwen. De plannen hiertoe werden getekend door bouwmeester Ernest Van Hamme, en goedgekeurd door de gemeenteraad van 5 februari 1912. Uit het lastenkohier en de restauratie zelf blijkt dat men zich vooral inspireerde op de prent afgebeeld in de *Flandria Illustrata* van Antonius Sanderus, op het anoniem schilderij aanwezig in het Bijlokemuseum en op de plannen van P. Langerock en H. Stepman.

Deze restauratie werd echter niet letterlijk doorgevoerd. Vooreerst werden de twee grote, in 1884 gebouwde poortopeningen in de zuidoostelijke gevel behouden. De penshuisjes werden weliswaar heropgericht, maar in aantal en vorm niet identiek aan degene die in de 17de eeuw bestonden. Ook het Galgenhuisje werd niet herbouwd zoals het bestaan had en de galg bleef achterwege. Omdat men de werken beëindigd wilde zien vóór de opening van de wereldtentoonstelling van 1913 werd aan een en ander minder zwaar getild. Een eerste aanbesteding had plaats op 4 mei 1912. Het bestek voorzag het reinigen van de gevels en het verwijderen van de verf, de heropbouw van de dakkapellen met trapgevels (metselwerk in Scheldesteen, bepleistering met haarmortel en metselwerk in

Balegemse steen - Lediaanse zandsteen), herstel en hernieuwing van de dakbedekking met schaliën van Herbeumont, nieuwe vensterramen, én de bouw van penshuisjes, eveneens in Balegemse steen.

Daar geen van de biedingen binnen het berekende prijsbestek viel, werd de Balegemse steen geschrapt en vervangen door witte steen van Senonville. Omdat ook nu geen enkele kandidaat voor de toewijzing in aanmerking kwam, besloot het schepencollege geen gevolg te geven aan de openbare aanbesteding en liet de uitvoering van de werken geschieden door de firma Florimond Bruxelman en zoon uit Ledeberg. In januari 1914 waren de werken voltooid.

Alhoewel het Beheer der Spoorwegen op 8 september 1920 de huurovereenkomst verlengd had voor een periode van negen jaar werd deze vroegtijdig onderbroken. De stad zat echter niet verlegen om nieuwe kandidaat-huurders. Een gewiekst zakenman uit Blankenberge liep met het idee om in het Groot Vleeshuis een openbare verkoopzaal in te richten, terwijl een vooruitziend Gentenaar het gebouw tot garage wilde omvormen. Het schepencollege ging echter in op het voorstel van de Commissie van Monumenten en Stadsgezichten en het Groot Vleeshuis werd ingericht als een overdekte markt voor fruit en groenten.

Lange jaren zou het Groot Vleeshuis nu het terrein vormen van groenten- en fruitverkopers, tot het in de jaren zestig gedeeltelijk tot autoparking, gedeeltelijk tot vishandel werd omgevormd. In de jaren tachtig stond het Groot Vleeshuis het grootste gedeelte van het jaar leeg. Af en toe werd er een commerciële beurs in gehouden.

Het opstartende MIAT kon het vanaf 1982 tot 1998 tijdens de Gentse Feesten gebruiken om er zijn befaamd 'middeleeuws' ontbijt in te organiseren. Op het einde van de negentiger jaren kon het Groot Vleeshuis als dusdanig niet meer gebruikt worden.

Er is nu een centrum voor de promotie van Oost-Vlaamse streekproducten in onderbracht.

Beperkte bibliografie

De Busscher E., *Reconstruction de la Grande Boucherie de Gand au XVme siècle*. Uit Annales de la Société Royale des Beaux Arts et de Littérature de Gand, dl. 7, Gent, 1857.

Decavele J. *Onze-Lieve-Vrouw met de Inktpot*, in Toerisme in Oost-Vlaanderen, 1972, jg. 21, nr. 5, p. 89 - 92.

De Herdt R., *De bouwgeschiedenis van het Groot Vleeshuis*, VIAT-uitgave, 1983.

De Herdt R., B. Baillieul, A. Duhammeuw, *Een stad in opbouw. Gent voor 1540*, Tielt, 1989, p. 390 - 396.

De Raadt J.-Th., *La peinture murale à l'huile de la Grande Boucherie à Gand. Offre-t-elle encore quelque valeur documentaire?* In la Ligue Artistique, 20 maart 1900.

De Saint-Genois J.? *Peinture murale à l'huile, à la Grande Boucherie à Gand*, in Messenger des Sciences Historiques, 1856, p. 38.

Langerock P. en Stepman H., *Het Oud-Vleeschhuis te Gent. Anciennes constructions en Flandre - Oude bouwwerken in Vlaanderen*, 1888, jg. 4, afl. 2.

Rogghe W., *Nabur Martins, zijne muurschildering in het Groot Vleeshuis te Gent*, Antwerpen, 1891.

Sanderus A., *Flandria Illustrata*, dl. 1, Keulen, 1641.

Van den Kerkhove A., *De muurschildering in het Groot Vleeshuis te Gent*, in Ghendtsche Tijdinghen, 1972, jg. 1, nr. 2, p. 14 - 20.

Van Campe D. *De Gentse Beenhouwers 1384 - 1453: een sociaal -economische studie*. Onuitgegeven licentiaatsthesis Universiteit Gent, Vakgroep Geschiedenis, 1996.

Van der Haeghen V., *Encore quelque notes sur la peinture de l'ancienne chapelle des bouchers*, in Bulletin der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 1900, jg. 8, p. 98 - 106.

Van Duyse H., *Rapport concernant la peinture de la Grande Boucherie, attribuant erronément à Nabur Martins*, in Bulletin der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, dl. 4, 1897, p. 85 - 101.

Van Elslande R., *De geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis*, in Ghendtsche -Tydinghen, 1982, jg. 11, p. 99 - 108.

Van Werveke H., *Gentse vleeshouwers onder het Oud Regime*, in Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nieuwe reeks, dl. 3, afl. 1, 1948, 3 - 32.

Varenbergh E., *La Grande Boucherie, (Souvenirs archéologique de la ville de Gand)*, in Messenger des Sciences Historiques, 1872, p. 245 - 267.

Varenbergh E., *L'ancien Marché au Poisson*, in Messenger des Sciences Historiques, 1873, p. 1 - 23.

Het Groot Vleeshuis tijdens de restauratiewerken in 1912, waarbij de oorspronkelijke middeleeuwse toestand, verdwenen met de verbouwing van 1744, werd hersteld

(foto Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium Brussel)